
VSEBINSKA PODOBA PEDAGOŠKO-ANDRAGOŠKE SLUŽBE SLOVENSKEGA ETNOGRAFSKEGA MUZEJA

Sonja Kogej Rus

233

IZVLEČEK

V prispevku je prikazano delovanje pedagoško andragoškega oddelka Slovenskega etnografskega muzeja v zadnjem desetletju in različni pedagoški programi za predšolske otroke, učence osnovnih šol, dijake, študente in odrasle.

Ključne besede: Slovenski etnografski muzej, muzejska pedagogika, pedagoški programi

ABSTRACT

The article presents the activities of the Education and Adult Education Service of the Slovene Ethnographic Museum in the past decade and its various programmes for pre-school children, primary school pupils, secondary school scholars, and adults.

Key words: Slovene Ethnographic Museum, museum education, educational programmes

Ena izmed poglobitnih nalog Slovenskega etnografskega muzeja je popularizacija kulturne dediščine, ki jo hrani. Temelj vsakega muzeja so obiskovalci. Z njimi muzej komunicira z razstavami in prireditvami. V odnosu do obiskovalcev SEM ne želi biti le ustanova informativnega značaja, zato v muzeju ustvarjamo vzdušje, v katerem si obiskovalci ustvarijo pozitiven odnos do kulturne dediščine, da postanejo do nje občutljivi in jo poskušajo razumeti. Obiskovalci SEM prihajajo v muzej z različnimi potrebami, izkušnjami in nazori. Ker je osredotočen na širšo javnost, je potreben pedagoški pristop, zato je SEM že pred petindvajsetimi leti zaposlil kustosa pedagoga. V prispevku se opiram na dejavnost pedagoške službe v zadnjem desetletju, s poudarkom na času po preselitvi SEM na lokacijo na Metelkovo, ko so z razstavnimi prostori v začasnem razstavišču v muzejski hiši in po hodnikih upravne stavbe nastale nove možnosti za delo z obiskovalci, ki že delno napovedujejo vizijo prihodnjega delovanja pedagoške službe po odprtju muzejske razstavne hiše.

Obiskovalce SEM lahko glede na njihove izkušnje in motivacijo za obisk muzeja razvrstimo v pet skupin: predšolski otroci, osnovnošolci, dijaki, študenti in odrasli. Medtem ko mlajši obiskovalci potrebujejo ob obisku muzeja veliko

vzpodbud za opazovanje muzejskih zbirk ter alternativne metode in oblike dela, da zapustijo muzej s pozitivnimi in trajnimi vtisi, pa študentje in odrasli že imajo nek izoblikovan odnos do muzeja in prihajajo vanj z določenimi željami in cilji. Prav zato so pedagoški programi prilagojeni različnim starostnim skupinam.

Predšolski otroci v Slovenskem etnografskem muzeju

234

Odnos do muzejev in do kulturne dediščine je potrebno graditi že v predšolski dobi. Tega se zavedamo tudi v etnografskem muzeju. Ker pa SEM nima predšolskim otrokom prirejenih razstav, je potrebno obstoječe približati njihovim sposobnostim, jih za njih motivirati in vzpodbuditi. Muzej je za otroke zakladnica skrivnostnih predmetov iz preteklosti, na katere se odzivajo spontano in ki ob mirnem, sproščenem vzdušju bogatijo otroški svet z vtisi, ki bodo pustili na njih pozitiven odnos do muzeja in kulturne dediščine.

Predšolski otroci imajo v muzej brezplačen vstop, kar pa ne vpliva bistveno na odločitev vzgojiteljev v vrtcih o odločitvi za obisk muzeja. Tega jim velikokrat preprečujejo organizacijski in finančni razlogi, ki so posledica oddaljenosti vrtca od muzeja. Tako predstavljajo glavnino mlajših obiskovalcev skupine iz Ljubljane, predvsem iz vrtcev v neposredni okolici muzeja, ki ga lahko obišejo kar peš.

Priprava na obisk muzeja poteka po vnaprejšnjem dogovoru med vzgojiteljji in kustosom pedagogom. Predhodna priprava vzgojiteljic se mnogokrat navezuje na obravnavane vsebine v vrtcu o tem, kako so živeli v času (pra)babic in (pra)dedkov, o šemljenju nekoč, o nekdanjih oblačilih ... Od leta 1997 do 2002 je imel SEM

Delavnica poslikavanja obodnih škatel ob razstavi Ljubezen je v zraku.
Foto Sonja Kogej Rus, marec 2000.

»začasno« stalno razstavo Okna zbirk (najprej v predavalnici upravne stavbe, v letih 2001 in 2002 pa v začasnem razstavišču razstavne hiše), s katero so predšolski otroci s pomočjo izbranih predmetov na razstavi, ki so ustrezali dojemljivosti otrok v obdobju od petega leta do vstopa v šolo, spoznavali nekdanji način življenja. Preko zgodb nekdanjih predmetov so ugotavljali, kaj uporabljamo danes. Najbolj so jih pritegnili smuči, krplje, stavbe, skrinje, pustne maske, panjske končnice, lect, velikokrat pa predmeti, ki so se jim zdeli nenavadni in skrivnostni.

Na nekatere razstave, katerih vsebina je bila zanimiva za dojetje predšolskih otrok, smo vrtnice pisno povabili na ogled. To so bile razstave *Raztegni harmonike, pritisni na bas ... Ljudska glasbila in godci na Slovenskem (1991/92)*, na kateri so otroci lahko zaigrali na zvočne igrače, *Oselnik, drobna obrobna oda delu, ustvarjalnosti, znanju, svojosti, erosu ... (1994/95)*, na kateri so barvali ploskovno oblikovane oselnike, *Udomačena svetloba, Etnološki pogled na svetila in pripomočke zanje (1996/97)*, na kateri so lahko poskusili ukresati iskro in *Igrače – stare in nove, moje in tvoje (1999)* z igralnico in možnostjo izdelave papirnate igrače. Vabili smo jih tudi na razstave, s katerimi so se otroci srečevali z neevropskimi kulturami. Ob razstavi *Kitajski papirnati zmaji (1996)* so si lahko izdelali zmaja, na razstavi *Iz dežele sončnega sijaja in mesečevih senc (1998)* senčno lutko, na razstavi *Japonski zmaji in vrtavke (2000)* so se poigrali z vrtavkami in na razstavi *Utrinek kitajske naive (2001/02)* spoznavali način življenja kitajskih otrok.

Projekt poslikavanja lesenih deščic »panjskih končnic« za predšolske otroke

Projekt poslikavanja panjskih končnic je finančno podprlo Ministrstvo za kulturo RS in Mesto Ljubljana in je potekal tri leta, od 1999 do 2001, ob pomoči zunanje sodelavke Vinke Miklavčič. V tem času je delavnico obiskalo 58 skupin malošolarjev v starosti šestih let. Vodenje po razstavi je imelo poudarek na ogledu zbirke panjskih končnic, na pogovoru o čebelah, o delu čebelarjev, izdelkih iz medu in na motiviki panjskih končnic. Slednje je otroke uvedlo v likovno ustvarjalnost, saj je vsak dobil leseno deščico s pobarvanim ozadjem ter predlogo za prerisovanje s čebelarskimi in živalskimi motivi in si je naslikal svojo panjsko končnico. Kljub slabi lastnosti te metode, da hromi otrokovo lastno ustvarjalnost, se je izkazala za uspešno, ker uvaja otroka v slikanje nekdanjih samouških, priložnostnih slikarjev in čebelarjev, ki so pri svojem delu posnemali obrtniško kvalificirane in polkvalificirane podeželske slikarje. Panjskim končnicam pa so kljub motivom, ki so se lahko pojavili večkrat, dali svoj izraz, kar se je odražalo v barvitosti izdelkov. Otroška ustvarjalnost se je ponavadi nadaljevala v vrtcu, kjer so s poslikanimi panjskimi končnicami pripravili razstavo »čebelnjak« in organizirali medeni dan.

Osnovnošolci v Slovenskem etnografskem muzeju

SEM je vzgojno-izobraževalna ustanova, kjer učenci na izvirmikih in pričevanjih sprejemajo kulturno dediščino. Prav obiski učencev osnovnih šol predstavljajo

Ogled SEM se dostikrat začne s pogovorom ob lipi, na kamnitih kamnih pred SEM.
Foto Sonja Kogej Rus, maj 1999.

pomemben delež naših obiskovalcev. Kljub prenekateri odmevni razstavi sodelovanje med SEM in osnovnimi šolami še ni takšno, kot bi si želeli, ker to onemogoča več dejavnikov. Na prvem mestu je treba izpostaviti dejstvo, da je SEM brez stalne razstave, zato obiski osnovnošolcev niso načrtovani vsako leto. Učitelji poudarjajo, da je njihova osnovna orientacija učni načrt, ob katerem jim primanjkuje časa za ogled občasnih razstav, ki niso v letnem načrtu. Prav tako večkrat izpostavljajo, da je program v muzeju težko realizirati v eni učni uri, še zlasti če je ta oddaljen od šole. Ker so obiski muzeja povezani tudi z materialnimi težavami (prevoz, vstopnina), so načrtovani kot kolektivni obiski več razredov ob dnevih dejavnosti in so časovno omejeni. Dejstvo je tudi, da etnologija v osnovni šoli ni učni predmet in ob pomanjkanju poglobitve v bistvo zbirk in širine etnoloških razstav učitelji prevečkrat pozabljajo na smoter življenjskosti pouka, ki krepí pozitiven odnos do dediščine, vzgojo za njeno varovanje, razumevanje med oblikami naše dediščine in sodobnim življenjem. Zato v ta namen SEM organizira in izvede tudi učne ure z vsebinami etnološkega raziskovanja, ki se lahko odvijajo tako v muzeju kot na osnovnih šolah. Ta oblika dela je bila dobro sprejeta na nekaterih ljubljanskih šolah ter v osnovni šoli Pediatrične klinike. V prihodnje, ko bo SEM z novo muzejsko stavbo postal muzej v pravem in sodobnem pomenu, bo naloga kustosa pedagoga v sodelovanju z ostalimi kustosi SEM ne le popularizacija zbirk in seznanjanje s pedagoškim delom v muzeju, ampak tudi seznanjanje s strokovnim delom, da bodo učitelji in kustosi postali sodelavci pri načrtovanju učnega načrta, ki bo obsegal pouk v muzeju. Za izboljšanje pedagoških

uslug in za vzpostavljanje stikov z učitelji smo pod okriljem Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete ob uvajanju izbirnega predmeta etnologija – srečanja s kulturami in sodobnosti z razsežnostmi dediščine v osmem in devetem razredu osnovne šole spomladi 2003 pripravili v SEM (sodelovale so mag. Inja Smerdel, Sonja Kogej Rus, dr. Nena Židov) seminar o možnostih sodelovanja med SEM in osnovnimi šolami. SEM predstavlja vez med tradicijsko in sodobno kulturo, zato poskušamo vzgojitelje v vrtcih in učitelje v osnovnih šolah vzpodbuditi k uvajanju ustvarjalnih pristopov za spodbujanje otrokove motivacije in kreativnega razmišljanja na področju ljudske dediščine. V ta namen smo v letih 2001 in 2002 priredili štiri začetne in nadaljevalni seminar s področja ljudskega plesa, o ustvarjalnem gibanju ob ljudski glasbi in povezovanju plesne tradicije z ljudsko dediščino, predvsem likovno in literarno. Seminar je vodila mag. Mojca Leben, umetnostna zgodovinarica in specialistka za kreativni gib in neverbalno komunikacijo v metodi konvergentne pedagogike.

Vodstva po razstavah

Vodstva po razstavah in cilji ogledov so zasnovani kompleksno. Za njihovo doseg izhajamo iz učenčevega predznanja, neposrednih izkušenj, sposobnosti in interesov. Ponavadi so na ogled muzeja bolje pripravljeni učenci razredne kot predmetne stopnje in prav ti potrebujejo dodatno motivacijo in vzpodbudo za ogled razstav. Med mladimi v starosti od 12 let je opaziti, da v svetu, ki zahteva človeka sedanosti, nimajo časa in volje, da bi razmišljali o preteklosti. Pri mladini imajo muzeji veliko konkurenco v sodobnih medijih (medmrežju, kinu, TV). Zato moramo poudarjati konkretne prednosti muzeja, to je stik z originalnim predmetom, ko tudi navidez ničvreden predmet v vitrini dobi nov naboj. Spoznavanje nekdanjega načina življenja z opredmetenim svetom muzealij postane vez, ki lahko mladim smiselno določa podobo nekdanjega sveta, ki mu lahko odgovori tudi na sodobna vprašanja. Zato se pri vodstvih po razstavah izogibamo dolgotrajnim razlagam, ogledi so selektivni, koncentrirani na nekaj problemov, ki jih razstavljeni predmeti sprožijo, in na pogovor o njih.

Učence osnovnih šol poskušamo pri ogledih razstav pritegniti k aktivnemu sodelovanju in odkrivanju muzejskih zbirk tudi z delovnimi listi (ob razstavah Oselnik, drobna obrobna oda, Udomačena svetloba, Po sledeh vsakdana, Vonj po morju, Okna zbirk) in zabavnimi kvizi. Obe metodični obliki ob predhodnem seznanjanju z muzejskimi zbirkami navajata učence na opazovanje, primerjanje in razmišljanje o muzejskih zbirkah in širše.

Muzejske otroške ustvarjalne delavnice

V želji po večji odprtosti in dostopnosti se v SEM skušamo prilagoditi željam, potrebam in dojetanju učencev osnovnih šol, ki prihajajo v muzej v skupinah, kot tudi tistim, ki prihajajo posamezno in v spremstvu staršev. Zato poskušamo sodobne oblike muzejskih postavitev dopolnjevati z aktivnostmi v muzejskih delavnicah in z otrokom namenjenimi prireditvami. Muzejske delavnice so specifična oblika dela,

ko spoznavanje muzejskih zbirk in materialne kulture dopolnjujemo z neposrednim poustvarjanjem. Temeljijo na izdelovanju uporabnih predmetov in umetniškem izražanju, ko otroci na svojski način spoznavajo, izdelujejo in preoblikujejo nek predmet iz preteklosti in mu dajo neko novo uporabno vrednost. Cilji muzejskih delavnic so podoživljanje in spodbujanje psihomotoričnih spretnosti ter vzgoja pozitivnega odnosa do dediščine in ročnega dela. Otroci se v muzejskih delavnicah seznanjajo s slovensko kulturo, s tem, kako smo povezani s preteklostjo, odkrivajo pa tudi umetnost neevropskih ljudstev ter s tem spoznavajo, kako se med seboj razlikujemo in smo si hkrati podobni. Nekatere dejavnosti temeljijo na občasnih razstavah, nekatere na šegah in navadah koledarskega leta, tretje pa predvsem na umetniškem izražanju z različnimi naravnimi materiali.

238

Muzejske delavnice in najrazličnejše demonstracije izdelovanja smo začeli izvajati že na stari lokaciji SEM na Prešernovi. Ker muzej ni imel prostora, namenjenega tem vrstam aktivnosti, so se le te odvijale sredi razstavnega prostora in so bile v veliki meri odvisne od postavitve občasnih razstav.

Na razstavi Raztegni harmon'ko, pritisni na bas leta 1992 so otroci izdelovali otroške zvočne igrače iz naravnih materialov. Glasba je zelo blizu otroškemu svetu. Da bi jim pričarali svet ljudske glasbe ne samo z zvočnimi in video posnetki ter preizkušanjem igranja na nekatera glasbila, smo pripravili tudi koncerte poustvarjalcev ljudske glasbe (Kurja polt, Trutamora Slovenica). Ponedeljke, ko je bil muzej zaprt za obiskovalce, smo rezervirali za obiske otrok s posebnimi potrebami, teden po zaprtju razstave pa smo odstranili razstavne vitrine in na voden obisk povabili skupine slepih, slabovidnih in invalidnih otrok iz vse Slovenije. Obiskovalci so lahko glasbila vzeli v roke in nekatera tudi preizkusili.

V SEM je bila od oktobra 1994 do aprila 1995 na ogled razstava Oselnik, drobna obrobna oda... Na njej so mladi obiskovalci dobili vstopnice – ploskovno oblikovane oselnike v treh osnovnih oblikah, ki so jih krasili. Nekateri so posneli motive z razstavljenih primerkov, drugi so jih krasili z motivi iz lastne domišljije. V juniju, mesecu košnje, smo tiste, ki smo jih izbrali kot najboljše, najzanimivejše, najbolj duhovite, najbolj pisane izmed vseh oddanih in poslanih, nagradili in razstavili v izložbi Knjižarne Konzorcij na Slovenski cesti. Jeseni 1994 je potekalo osem demonstracij in rezbarskih delavnic 'Okraši si svoj oselnik' pod vodstvom rezbarja Dušana Tomšiča, na katerih so otroci z dleti okraševali v ta namen izdelane lesene škatlaste oselnike.

Že v fazi priprav na občasno razstavo SEM Udomačena svetloba sta potekala dva projekta, ki smo ju uresničili skupaj z OŠ Polje in OŠ Kolezija. Pri učencih OŠ Polje smo vzbudili zanimanje za zbirateljstvo na primeru svetil, učenci OŠ Kolezija pa so spoznavali navado spuščanja luči v vodo ob gregorjevem z izdelovanjem hišic, cerkva – 'gregorčkov' in obujanjem tradicije njihovega spuščanja po Ljubljani. Ob razstavi smo za otroke pripravili več delavnic barvanja lesenih svečnikov, ki so bili izdelani po originalu iz 19. stoletja, in okraševanja sveč, na katerih so z voščenim okrasjem izdelovali sveče za različne priložnosti.

V pasjih dnevih leta 1996 je SEM prebudil zaspano Ljubljano z celodnevni delavnicami in demonstracijami na razstavi Kitajski papirnatih zmaji v atriju Narodnega muzeja. Poleg organiziranih skupin otrok iz ljubljanskih vrtcev, ki so izrezovali in barvali pomanjšane živalske figure kitajskih papirnatih zmajev, so starejši otroci in tudi odrasli sredi razstave spoznavali in se preizkušali v slikanju s tušem, slikanju na svilo, kitajski pisavi kaligrafiji pod vodstvom umetnice Wang Huiqui, občudovali umetno tradicionalno rezljanje zelenjave kuharjev iz restavracije Orient ter pod vodstvom kitajskih mojstrov izdelali svojega papirnatega zmaja.

Po preselitvi SEM na lokacijo na Metelkovo leta 1997 je nastopilo novo obdobje v ponudbi muzejskih delavnic za otroke, saj je bil začasno nezasedeni prostor fotografskega ateljeja namenjen za večnamensko dejavnost SEM. Program muzejskih delavnic je sprva obsegal mesečne aktivnosti iz slovenske ljudske ustvarjalnosti in se je izvajal ob pomoči zunanjih sodelavcev – izdelovalcev domače in umetne obrti. Namenjene so bile otrokom od šestega do štirinajstega leta kot pristočasne dejavnosti, v katere se vključujejo prostovoljno po svojih interesih. Nekatere dejavnosti in vsebine smo prilagodili za izvajanje v večjih, šolskih skupinah in so postale stalna ponudba SEM za osnovne šole. V mesecu juniju so na ploščadi pred muzejem potekale celodnevne lončarske delavnice pod vodstvom lončarja Roka Komela. Udeleženci so lahko opazovali delo lončarja ter si na enem izmed sedmih lončarskih vreten izdelali svoj izdelek. V času poletnih počitnic so se otroci v juliju lahko vključili v delavnice vezenja in tkanja trakov na tkalskih deščicah, v avgustu pa so izdelovali otroške igrače – 'katre na kuhalnici'. September je bil namenjen pletarstvu, v delavnici so otroci pod vodstvom pletarke Tončke Jemec iz vrbovih beljenih šib izdelovali okrasne koške in namizne podstavke. Prav tako v septembru so otroci pod prsti frizerja Boštjana Videmška na živih modelih lahko opazovali oblikovanje secesijskih frizur. V oktobru in novembru je izdelovalka umetnega cvetja Vida Jeras z otroki izdelovala cvetne šopke iz krep papirja. Ob koncu leta je Marija Korošec v dvodnevni delavnici udeležence naučila izdelovati belokranjske božičnike. Izdelane jaslice iz testa so bile razstavljene na hodniku SEM.

S programom mesečnih dejavnosti smo nadaljevali do poletja 1998: svečarsko delavnico okraševanja sveč z voskom pod vodstvom Vide Lah v januarju, delavnico izdelovanja pustnih mask pod vodstvom Jelene Sitar in Igorja Cvetka v februarju, pletarsko delavnico pod vodstvom Tončke Jemec v marcu, delavnico izdelovanja cvetnonedeljskih butaric pod vodstvom Olge Šribar, delavnico poslikavanja velikonočnih pirhov ob pomoči študentk oblikovanja v aprilu in delavnico otroških ljudskih iger v maju in juniju.

Kljub pozitivnim izkušnjam, ki jih otroci pridobivajo v stiku z mojstri domače in umetne obrti, je kustodinja pedagoginja v želji po zmanjšanju stroškov in s tem večji dostopnosti za mlade obiskovalce začela muzejske delavnice ob pridobivanju določenih znanj voditi sama ob pomoči študentk. Počitniške otroške delavnice (leta 1998) so se navezale na razstavo Iz dežele sončnega sijaja in mesečevih senc, na spoznavanje indonezijske umetnosti. Otroci so vsak torek v juliju, avgustu in septembru izdelovali senčne lutke ter z njimi uprizorili predstavo, vsak četrtek pa

so v tehniki batik, nanašanju voska na svilene rutke in njihovemu barvanju, izdelovali enostavne vzorčne umetnine, katerih navdih so našli v naravi, v parku pred muzejem. Otroke smo postopoma uvajali v aktivnosti, ki so potekale vsak četrtek med šolskim letom. Tako so bili četrtki v oktobru namenjeni spoznavanju ene izmed tehnik slikanja na les – poslikavanju panjskih končnic, v novembru izdelovanju zapestnic na tkalski deščici, v decembru pa v Miklavževem tednu pripovedovalnici iz pripovednega ljudskega izročila in risanju na temo dobri – zli ter izdelovanju jaslic in okraskov iz slanega testa.

240 Na razstavi Igrače, stare in nove, moje in tvoje leta 1999 so bile predstavljene najrazličnejše igrače, ki so pripadale otrokom na slovenskih tleh, in sicer od najbolj razkošnih, uvoženih, ki so jih lahko svojim otrokom priskrbeli posamezniki iz premožnih slojev, do tistih, ki so si jih izdelovali otroci sami iz pomanjkanja in potrebe. Prav doma narejene igrače so nudile neizčrpne možnosti za izdelovanje v muzejskih delavnicah. Otroci, ki so prihajali v muzej v prostem času, so ob četrtkih izdelovali punčke iz cunj, punčke iz volne, čarovnice, zvočne igrače, zmaje, prstne lutke, manekenke s preoblekami iz kartona, medvedke iz glin, papirnate ptiče; okraševali so ogledalca po pravljici o Sneguljčici, s svojo fotografijo so se upodobili v liku možička kopitljačka ter spoznavali in izdelovali igrače otrok neevropskih kultur – mehiške zvezde in japonske papirnate živali v tehniki origami. Organizirane skupine pa so po dogovoru lahko izbirale med izdelovanjem kartonskih gugalnih konjičkov, papirnatih kužkov in glinastih medvedkov ter izdelovanjem možičkov kopitljačkov in punčk iz cunj. Delavnice in razstavo smo zaključili s srečanjem s slikarko Jelko Reichman, ki v svojih ilustracijah pogosto upodablja igrače iz svoje zbirke, ki je bila predstavljena tudi na razstavi.

Tudi predmeti na razstavi Ljubezen je v zraku (leta 2000) so nudili neizčrpne možnosti za otroško domišljijo in poustvarjanje. Otroci so po motivih z razstave spoznavali ljubezenska darila. V četrtkovih muzejskih delavnicah so izdelovali srca (v tehniki pletenja kit iz rafije, oblikovanje in okraševanje iz testa), ptiče (v mozaični tehniki pod vodstvom mozaičarke Barbare Ravnik, iz papirja), nakit (ogrlice iz glin, broške iz fimo mase in steklenih kroglic, zapestnice na tkalski deščici), cvetje (iz papirja), mošnjičke; poslikavali so pirhe, obodne škatle in svilene rute. Ljubezen je bila tudi tema delavnice kreativnega pisanja pod vodstvom Milene Blažič.

Ob razstavi V podobe ujeti indigo (leta 2001) smo delavnice poimenovali »modre« delavnice, saj se je modrina modrotiskarskih motivov z razstave odražala na izdelkih in vzorcih na svili, na cvetličnih lončkih, na steklu, na škatlah skrivnosti, na božično-novoletnih voščilnicah, na rogoznicah, zapestnicah izdelanih na tkalski deščici, postopek in delo modrotiskarjev pa so spoznavali v delavnici izdelovanja tiskarskih modelčkov in tiskanju na prtičke ter pri tiskanju poletnih majic.

Poleg tega so bile delavnice usmerjene k odkrivanju vrednot dediščine in lepote ustvarjalnosti na področju šeg in navad prazničnega leta. Izbrane so bile tiste, ki so blizu otroškemu dožemanju. Od leta 1998 vsako leto potekajo v pustnem času delavnice izdelovanja mask, ki otrokom približajo tradicionalno šemljenje na Slovenskem. Otroci s pomočjo različnih materialov izdelujejo svoje domišljjske

Ob razstavi Japonski zmaji in vrtavke so si otroci izdelali zmaja. Foto Sonja Kogej Rus, april 2000.

maske, za katere najdejo navdih npr. v picekih s Ptujskega polja ali ta lepih iz Drežnice. V velikonočnem času so delavnice namenjene okraševanju pirhov v različnih tehnikah (batik, kraspanje, barvanje z naravnimi barvili, lepljenje, okraševanje s fimo maso ...), izdelovanju velikonočnih butaric in živalskih simbolov v podobi zajcev, ptičev, jagnjet iz oblancev ter velikonočnih košaric za pirhe. Božično-novoletni december pa je rezerviran za izdelovanje jaslic iz slanega testa in papirja, okraskov ter ovčk iz volne.

Velik del zbirk SEM predstavljajo predmeti zunajevropskih kultur, ki pričajo o posameznih kulturnih sestavinah tamkajšnjega vsakdanjega in prazničnega življenja. Ker pa so zbirke spravljene v depoju in nedostopne javnosti, smo nekatere otroške muzejske delavnice namenili spoznavanju tujih kultur, pri katerih so bili otroci vzpodbujeni k raziskovanju in ustvarjanju enostavnih izdelkov, kot so rogoznice (gvamski način pletenja), bambuline (južnoafriški način izdelovanja tapiserij), kitajske izrezanke, liki (japonski način zgibanja papirja origami) ter kačji pastirji (v mosubi tehniki). Neposreden stik z drugačnostjo pa so otroci dobili ob nekaterih gostujočih razstavah, na katerih so lahko ustvarjali z mojstri in umetniki, ki so predstavljali svoje dežele. Ob razstavi Svilena mavrica leta 2000 je v dogovoru z japonsko ambasado na Dunaju mojstrica Hoko Tokoro v treh dnevih popeljala otoke v svet japonskega tradicionalnega oblačenja s preoblačenjem v kimone in v svet tradicionalne japonske obrti barvanja z naravnimi barvili ter prepletanja vrvic kumihimo na stojalu marudai (SEM je pridobil sedem stojal marudai, tako da je prepletanje zapetnic na njem del ponudbe četrtkovih delavnic in šolskih skupin). Sodelovanje z japonsko ambasado na Dunaju je bilo plodno še v dveh primerih.

Pomladi leta 2002 smo za otroke pripravili Origami dan v SEM (štiri dveurne delavnice) z mojstrom Toyoakijem Kawajjem in štiri jesenske demonstracije z delavnico tehnike ukiyoe pod vodstvom mojstra Isamuja Adachija in tiskarke Natsuki Suga. Tujim kulturam je bila pred prvim novembrom 2002 ob razstavi Mehiški daritveni oltar mrtvim namenjena delavnica »Mehika iz papirja«, na kateri so otroci z umetnikom Jorgejem Rosano ustvarjali t. i. papel picado.

Razstave otroških izdelkov z ustvarjalnih delavnic in natečajev ter didaktične razstave za otroke

242 Otroci svoje izdelke, narejene na ustvarjalnih delavnicah, navadno odnesejo domov, včasih pa jih razstavimo in predstavimo tudi drugim obiskovalcem SEM in širši javnosti. Tako smo pripravili razstavo v Konzorciju Mladinske knjige s ploskovno oblikovanimi in okrašenimi oselniki, ki so jih izdelali otroci na ali po obisku razstave v SEM. Napoved razstave Udomačena svetloba smo predstavili v Epicentru v Ljubljani z gregorčki, ki so jih v projektu izdelali učenci OŠ Kolezija. Pedagoško delo in ustvarjanje v muzejskih delavnicah smo predstavili ob božiču 1997 z izdelki delavnice testenih jaslic, božičnikov ter izdelki, ki so nastali v poldrugem letu po preselitvi SEM na Metelkovo.

V Prešernovem letu in ob razstavi Ljubezen je v zraku smo SEM, Knjižnica Otona Župančiča in Bralna značka Slovenije razpisali natečaj Prosto po Prešernu tudi o ljubezni, da bi med osnovnošolci spodbudili poustvarjalnost ob prešerniadi in na temo ljubezni. Želeli smo spodbuditi literarno, likovno, filmsko in drugo

Program ob razstavi Čebelica Maja Waldemarja Bonselsa so sooblikovali učenci ljubljanskih osnovnih šol.
Sonja Kogej Rus, junij 2001.

ustvarjalnost, raziskovalno in projektno delo ter druga skupinska dela na kateremkoli mediju. V pošteve so prišla skupinska dela učencev pri rednem pouku, izbirnih vsebinah, interesnih dejavnostih, v krožkih in pri drugih oblikah skupinskega sodelovanja in učenja. Natečaju se je odzvalo 84 osnovnih šol iz Slovenije, en vrtec v zamejstvu in učenci dopolnilnega pouka slovenščine srednjih šol v Švici. Člani strokovne žirije Milena Blažič, Darja Lavrenčič Vrabec in Matjaž Schmidt so izbrali po tri najboljše skupinska dela iz vsake skupine (literarni in likovni prispevki, poročila o projektih in raziskovalnih nalogah). Mladi avtorji in njihovi mentorji so bili nagrajeni, izbor njihovih del pa smo od 15. maja do 19. junija 2000 razstavili v SEM.

Založba Mladinska knjiga, uredništvo revij Ciciban in Cicido, razpisuje 243
bienalne natečaje likovnih izdelkov otrok iz vrtecev in otrok do tretjega razreda osnovne šole. V letih 2001 in 2003 se je akciji organizacijsko pridružil SEM (sodeluje še otroški vrtec Ajdovščina). Ob zaključku natečaja 5. in 6. Ciciumetnij, ki je v letu 2003 vseboval tudi etnološke teme, so bila najboljše in nagrajena likovna dela razstavljeni v SEM. Razstava je zasnovana tako, da se iz SEM seli še v Galerijo Val v Slovenski Bistrici in v Pilonovo galerijo v Ajdovščini.

V SEM smo v preteklih letih organizirali dve razstavi, ki sta bili namenjeni predvsem mlajšim obiskovalcem. To je bila razstava Pil išče, Pil najde pet krat pet najstniških let ter gostujoča razstava Waldemar-Bonsels-Stiftung iz Münchna Čebelica Maja in njene dogodivščine, ki smo jo didaktično opremili s primeri iz čebelarstva na Slovenskem v preteklosti.

V času gradnje in prenove muzejske hiše se je SEM z veseljem odzval povabilu iz Celja in se v času od pomladi 2003 do jeseni 2004 predstavil v Otroškem muzeju – Hermanovem brlogu. Didaktično razstavo, ki je namenjena najmlajšim, je pripravila kustodinja pedagoginja. Na njej so predstavljene zbirke SEM skozi zgodbo o nekdanjem domu, delu, noši, glasbi, šegah in navadah, likovni ustvarjalnost ter otroških igracah.

Dijaki v SEM

Obogatitev in popestritev obveznega učnega načrta, ki omogoča razširjanje splošne izobrazbe, se izraža v vsakoletnih obiskih nekaterih srednjih šol in gimnazij (Gimnazija Trbovlje, Srednja vzgojiteljska šola, Srednja šola za oblikovanje in fotografijo) ter srednjih strokovnih šol ob tematskih razstavah SEM (npr. razstavo V podobe ujeti indigo so si ogledali dijaki srednjih strokovnih šol tekstilne usmeritve iz vse Slovenije). Programi za dijake, bodoče vzgojitelje predšolskih otrok, ne vključujejo samo ogledov razstav, temveč tudi seznanjanje s pedagoškim delom v muzeju. Programi za dijake Srednje šole za oblikovanje in fotografijo so namenjeni zavedanju o bogati dediščini, da bi jo razumeli, povezovali, občudovali, da bi v njej našli navdih pri svojem praktičnem ustvarjanju. Dijaki te šole predstavljajo našo zvesto publiko ob projektih SEM, namenjenih starejši in zahtevnejši javnosti, kot so na primer projekt ustvarjanja iz kartona in izdelovanja pručke iz kartona ob razstavi Pohištvo na Hrvaškem (vodila jo je zagrebška oblikovalka Zdenka Jurjevec)

in štiri jesenske demonstracije in delavnice japonske tradicionalne umetnosti lesoreza – tehnike ukiyoe (vodila sta jo mojster Isamu Idachi in tiskarka Natsuki Suga).

V SEM se zavzemamo, da bi dijaki v naših zbirkah lahko iskali navdih za svoje ustvarjanje. V ta namen smo izvedli projekt Tut jst sem etno, ki je dijake tretjega letnika industrijskega oblikovanja v šolskem letu 1995/96 preko spoznavanja strokovnega dela v muzeju pripeljal do konkretnega rezultata, oblikovanja in postavitve razstave Po sledih vsakdana, Etnologovo delo nekoč in danes od Štreklja in Murka do sodobnih etnoloških prizadevanj. Z oblikovanjem razstave je bilo dijakom omogočeno razumevanje oblik načina življenja, ki so ga izrazili z grafitom na razstavi Tut jst sem etno.

244

Študentje v SEM

Študentje prav tako kot odrasli obiskovalci ne predstavljajo neke homogene publike SEM. Njihova pričakovanja ob obisku muzeja so zelo različna. Posamezniki se lahko vključujejo v ponujene neformalne oblike izobraževanja s tematskimi predavanji, videoprojekcijami, demonstracijami in koncerti. V nekaterih primerih prihajajo študentje v muzej v okviru formalnega izobraževanja. Taki so vsakoletni obiski študentov prvega letnika Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo, ki spoznavajo delovanje SEM in posamezne oddelke (knjižnica, dokumentacija, kustodiat, restavratorske delavnice), kar jim lahko koristi pri iskanju informacij pri njihovih raziskovalnih nalogah in pri odločitvah za opravljanje obvezne muzejske prakse.

Delavnica barvanja z naravnimi barvili za dijake. Foto Sonja Kogej Rus, oktober 2000.

Želja SEM je, da bi se študenti vključevali v aplikativne projekte s področja kulturne dediščine. V šolskem letu 2000/2001 je na pobudo mag. Andreja Dularja vzporedno z nastajanjem razstave o modrotiskarstvu na Slovenskem potekal projekt študentov Oddelka za tekstilstvo Naravoslovnotehniške fakultete. Z njim so študentje pod mentorstvom dr. Marije Jenko in dr. Almire Sadar inovativno povezali tradicionalne metode rezervnega tiska s snovanjem novih modernih tekstilij. Nastale so kolekcije oblačil, ki so tematiko modrotiska prikazovala v sodobno zanimivi obliki v smislu ulične mode. Projekt je bil zaključen z modno revijo in spremljajočo razstavo Čutim modro, na kateri so bila oblačila predstavljena na prozornih folijah. Na njej so obiskovalci s korakom za folijo lahko »oblekli« izbrano oblačilo ter si s pogledi iz različnih zornih kotov sestavljali nove in nove vzorce. Podobe in vzorci nekaterih izbranih kreacij so zaživel tudi na tiskanih majicah, ki so se prodajale v muzejski trgovini. Z Oddelkom za tekstilstvo se dogovarjamo, da bi podoben projekt izvedli še na primeru pridobivanja ovčje volne in kreiranja oblačil.

Odrasli v SEM

Odrasli imajo številne in raznolike izkušnje, zato je način komuniciranja z njimi drugačen kot pri otrocih. Izhaja predvsem iz potreb posameznika po neformalnem izobraževanju, ki je vezano na njegov osebni razvoj, vedoželjnost, koristno izrabo prostega časa. Posamezniki se vključujejo v najrazličnejše oblike aktivnosti, ki se odvijajo v SEM ob razstavah. To so tematska predavanja, literarni večeri, video projekcije, (etno)glasbene prireditve, tiskovne konference in demonstracije mojstrov domače in umetne obrti.

V muzeju potekajo tudi andragoški programi, ki so vezani na posamezne ciljne skupine. Od leta 1999 dalje poteka v SEM neformalno etnološko izobraževanje za odrasle v tretjem življenjskem obdobju. Slušatelji (teh je 40) imajo v glavnem srednješolsko in univerzitetno izobrazbo. V izobraževalni proces vstopajo prostovoljno in iz različnih motivov, med drugim zaradi lastnega zadovoljstva in bogatitve samega sebe kot tudi zaradi odkrivanja lastne identitete, identitete naroda in širšega okolja. Izobraževanje je organizirano kot predavanja, ogledi razstav, terenski ogledi in samostojno delo.

Prvo leto izobraževanja so slušatelji spoznavali zbirke SEM in raziskave kustosov s področja ruralnega gospodarstva (mag. Inja Smerdel, mag. Polona Sketelj), obrti (mag. Andrej Dular), bivalne kulture (mag. Irena Keršič), oblačilne kulture (mag. Janja Žagar), socialne kulture (Tanja Tomažič) in ljudske umetnosti (dr. Gorazd Makarovič) ter si ogledali občasne razstave (Sonja Kogej Rus).

V šolskem letu 2000/01 je mentorstvo in organizacijo izobraževanja v celoti prevzela pedagoško-andragoška služba, ki je za sodelovanje pri izvedbi pritegnila tudi zunanje sodelavce, etnologe delujoče v raznih institucijah in upokojene etnologe. Da bi slušatelji v procesu izobraževanja tudi aktivno sodelovali, smo prisluhnili njihovim željam pri izbiri tem ter jih uvedli v metodiko etnološkega raziskovalnega

246 dela (dr. Mojca Ramšak) in zbiranja življenjskih zgodb. Odziv je bil pozitiven, slušateljice so ob delu našle zadovoljstvo z razvijanjem osebnih sposobnosti in nagnjenj. Predavanja so se dotikala zelo različnih tematik etnoloških raziskav: družinske fotografije (Barbara Sosič), prehrane (dr. Boris Kuhar), šeg življenjskega cikla (mag. Helena Ložar Podlogar, Barbara Sosič), čipkarstva na Slovenskem (Tadeja Primožič), polšjega lova (Magda Peršič), časa (dr. Gorazd Makarovič), pomena vode v predstavah starih Slovanov in vere o posmrtnem življenju (dr. Mirjam Mencej), alternativne medicine (dr. Nena Židov), raziskovanja ženskega vprašanja (dr. Gorazd Makarovič), etnoloških raziskav Dobrepolja (Anka Novak) in Šavrinije (Špela Ledinek, Nataša Rogelja) ter Avstralije (Mateja Kavčič). Terensko delo je obsegalo spoznavanje pokrajinskih znamenitosti in muzejev na Gorenjskem (Radovljica), Koroškem (Ravne na Koroškem in Črna), Dolenjskem (Novo mesto) in Notranjskem (Idrija).

Šolsko leto 2001/02 se je začelo z uvodnim predavanjem Etnologija je povsod (Sonja Kogej Rus) in je bilo namenjeno spoznavanju duhovne kulture Slovencev: vokalnega izročila (mag. Igor Cvetko), samopodobe Slovencev v ljudski glasbi (Julijan Strajnar), množične kulture in narodno zabavne glasbe (mag. Ivan Sivec), ljudskih plesov (Mirko Ramovž), ljudskega pesništva (dr. Marko Terseglav), ljudskega pripovedništva (dr. Monika Kropelj), zbiranja ljudskega pripovednega izročila danes (dr. Marija Stanonik), ljudskih balad (dr. Marjetka Golež Kaučič), zmajev v slovenskem izročilu (dr. Gorazd Makarovič), dediščine v sodobnem svetu (dr. Janez Bogataj), šeg letnega cikla (Tanja Tomažič), ljubezenskih daril v tradicijski kulturi (Bojana Rogelj Škafar), alternativnih metod zdravljenja v preteklosti (dr. Nena Židov) ter Slovencev v izseljenstvu (mag. Daša Hribar). Predavanja o dediščini Majev (dr. Mojca Terčelj) in o Tibetu (mag. Igor Cvetko) pa so razkrivala posamezne kulturne sestavine drugih ljudstev sveta. Študijski izleti so bili na Kozjansko, v Prekmurje in Ptuj z okolico.

Rdeča nit izobraževanja v šolskem letu 2002/03 z uvodnim predavanjem Etnologija in socialna kultura (Sonja Kogej Rus) ter spoznavanjem etnološke biblioteke (Mojca Račič) in vizualne etnologije (dr. Naško Križnar) je bila socialna kultura Slovencev, Slovencev v zamejstvu in po svetu: predstavitev vloge žensk v kmečkem gospodarstvu na Koroškem (Irena Destovnik), ženskih poklicev na Tržaškem (Martina Repinc), družine in sorodstva na zahodni meji (dr. Mojca Ravnik), družine v 19. stoletju (mag. Jože Hudales), trnovskih ptičarjev in solataric (Mojca Terčelj Otorepec) in obrezovanja deklic kot obreda iniciacije (Ralf Čeplak Mencin). Ostala predavanja so bila povezana z novejšimi raziskavami vabljenih etnologov, ki so govorili o: šegah in navadah božičnega časa (dr. Nena Židov), ljudski noši Slovencev v Italiji (Bojana Vatovec), homeopatiji na Slovenskem (dr. Nena Židov), Dolenjski in cvičku (Alenka Černelič Krošelj), slovenskih izseljencih v Avstraliji (dr. Breda Čebulj Sajko) in smrti in humorju pri sinovih Mochtezume (dr. Mojca Terčelj). Na študijskih popotovanjih so slušateljci spoznavali razstave v Muzeju novejših zgodovine v Ljubljani, farmacevtsko–medicinsko zbirko Bohuslava Lavičke, naravno in kulturno dediščino Železnikov in Sorice, Goriške in Krasa ter Cerkniškega jezera, Rakovega Škocjana in Snežnika.

SEM vsako leto od leta 1998 v sodelovanju z organizatorji seminarja slovenskega jezika in od leta 2001 tudi z organizatorji šole slovenskega jezika pripravi za slušatelje muzejsko popoldne. Udeležence iz različnih koncev sveta popeljemo v svet slovenske tradicijske kulture, kot zanimiva izkušnja pa se je izkazalo ustvarjanje v muzejski delavnici, kjer si vsak za spomin poslika panjsko končnico.

Prihodnji načrti SEM in pedagoško-andragoške službe so povezani z novo razstavno palačo in s peštrim programom priložnostnih razstav, delavnic, simpozijev, posebnih programov ob koncu tedna in počitniških programov, s katerimi upamo, da bomo uspeli pridobiti obiskovalce za več kot le en obisk, da bo SEM postal mesto preživljanja prostega časa, da se bo v njem zbirala heterogena publika, ki bo pri nas lahko zadovoljila svoje intelektualne, kulturne in druge potrebe.

BESEDA O AVTORICI

Sonja Kogej Rus, dipl. etnologinja in zgodovinarica, višja kustodinja, zaposlena v pedagoško- andragoškem oddelku Slovenskega etnografskega muzeja. Zanimajo jo teme, ki so povezane s pedagoško-andragoškimimi metodami in pristopi do obiskovalcev muzeja, predvsem pa sodobne metode popularizacije kulturne dediščine in prenašanje tradicije v otroški svet. Je avtorica razstav *S Hermanom na etnopotep* v Otroškem muzeju – Hermanovem brlogu v Celju (2003), *Prosto po Prešernu tudi o ljubezni* (2000) ter soavtorica razstav *Po sledeh vsakdana – Etnologovo delo nekoč in danes* (1995), *Okna zbirk* (1997) in *Med zgodovinsko stvarno starosvetnostjo in sodobno etno-istovetnostjo* (2002).

ABOUT THE AUTHOR

Sonja Kogej Rus, a graduate ethnologist and historian, is a senior curator employed in the Education and Adult Education Service of the Slovene Ethnographic Museum. Her work focuses on themes connected with methods of education and adult education, how to approach the museum's visitors, and in particular with modern methods of popularising the cultural heritage and the transfer of traditions into the world of children. She has created two exhibitions: *S Hermanom na etnopotep – in Herman's den – Children's Museum Celje* (2003) and *Prosto po Prešernu tudi o ljubezni* (2000), and collaborated in the exhibitions *Po sledeh vsakdana – Etnologovo delo nekoč in danes* (1995), *Okna zbirk* (1997) and *Med zgodovinsko stvarno starosvetnostjo in sodobno etno-istovetnostjo* (2002).